

НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА НА МАКРО-ТА МІКРОРІВНЯХ

Гуткевич С.О.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-294-7-5>

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОМПАНІЇ І ЇХ РОЛЬ У ЗРОСТАННІ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

Сучасна економіка характеризується стрімким розвитком транснаціональних компаній (ТНК). Діяльність цих компаній виходить за національні межі, вони є основними інвесторами у світі. Особливостями таких компаній є велика кількість працівників, багато представництв та поширення продукції по багатьох країнах завдяки чому вони стають транснаціональними. Значення і масштаби діяльності таких компаній постійно зростають, знаходячи свій вияв у безперервному збільшенні обсягів торгівлі та експорту, а подекуди суттєво впливаючи на економіку окремих країн. Вони залишаються основними донорами нових технологій, створюють значну кількість робочих місць, виступають стратегічними інвесторами. Згідно з визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD) до транснаціональних корпорацій відносяться підприємства, які мають підрозділи (відділення, філії тощо) не менше, ніж в одній країні, й функціонують за такою системою прийняття рішень, яка дає змогу проводити послідовну політику та реалізовувати загальну стратегію. ТНК включають в себе материнську компанію та їхні зарубіжні філії. Материнською є компанія, яка контролює активи підприємств, що розташовані в інших країнах. Відповідно, зарубіжними філіями вважаються підприємства, в яких частину активів контролюють інвестори, що резидентами іншої країни. При цьому частка акціонерного капіталу головної компанії в іноземній фірмі повинна бути не меншою за 10%. В економічній

літературі виділяють групу кількісних та якісних характеристик, за якими організацію можна віднести до транснаціональних компаній. До кількісних ознак ТНК відносяться кількість іноземних держав, де вони діють, кількість зайнятих за кордоном, обсяги зарубіжних продажів, частка грошових ресурсів в іноземних державах, а також відсоткові співвідношення цих показників до їх загального значення. До якісних ознак ТНК належать порівняно масштабний розмір компанії, використання уніфікованої загальносвітової стратегії, значні обсяги діяльності за кордоном та стабільне положення на ринку з ознаками домінування.

ТНК займають провідні позиції у всіх сферах світової економіки: виробництві, торгівлі, фінансах, технології, транспортній інфраструктурі, сфері послуг. Сфери інтересів розподіляються наступним чином: близько 60% – промисловість, 37% – послуги, 3% – базові галузі (видобувна і сільське господарство). Вони вкладають близько 90% прямих іноземних інвестицій.

Під контролем ТНК знаходиться 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, лісоматеріалів, тютюну, джуту і залізної руди; 85% ринку міді та бокситів, 80% чаю та олова, 75% бананів, натурального каучуку та сирої нафти.

Однозначно позитивну або однозначно негативну оцінку діяльності транснаціональних корпорацій з точки зору їх впливу на економіку приймаючих країн дати неможливо. За відносно нетривалий історичний період свого існування вони проявили себе занадто по-різному. Це залежало від багатьох чинників, наприклад, мети компанії в даний момент часу, певних особливих обставин, країни (країн), де функціонує ТНК тощо. Однак коли перед державою постає питання про прийом на своїй території, міжнародної компанії, уряду необхідно ретельно зважити всі переваги та недоліки такого співробітництва. Поряд з очевидними позитивними наслідками, які отримує національна економіка від присутності ТНК, існують також явні приховані недоліки, що часто переважають у підсумку.

Особливу увагу мають компанії, які діють у пріоритетних, стратегічних для приймаючої країни галузях, або діяльність яких пов'язана з навколишнім середовищем, виробництвом сільськогосподарської продукції. Їхні внески до бюджету, вплив

на екології, дотримання соціальних стандартів для працівників завжди є основними питаннями у переговорах з урядами.

Приймаючі держави від притоку інвестицій виграють у багатьох аспектах, так як широке залучення іноземного капіталу сприяє створенню нових робочих місць у країні, росту доходів державного бюджету. Організація виробництва тієї продукції, що раніше вивозилася, зменшує або припиняє її імпорт. Компанії, що випускають конкурентоздатну на світовому ринку продукцію і мають високі експортні показники, значною мірою сприяють зміцненню позицій країни на зовнішньоторговельних ринках.

Якісними перевагами присутності ТНК для країни є удосконалення організації виробничого процесу, системи підготовки та стимулювання працівників, підняття стандартів якості продукції, доведення їх до світового рівня. Для громадян, що безпосередньо пов'язані з транснаціональними корпораціями, тех. Є економічні та соціальні вигоди. Ті, хто володіє акціями ТНК, завжди буде затребуваними у багатьох країнах.

Також варто виділити окремо позитивні та негативні аспекти впливу ТНК на аграрну галузь, як ключову з точки зору забезпечення населення країни продовольством.

Для галузей агропромислового комплексу діяльність міжнародних компаній має дуже суттєве значення. Як основа забезпечення людства продовольством, сільське господарство потребує всілякої підтримки з боку держави та бізнесових структур. Традиційність аграрного виробництва та його невелика гнучкість при впровадженні новинок у систему господарювання, особливо в країнах, що розвиваються в умовах розвинутого ринку створюють додаткові перешкоди. Державі самій повністю вирішити ці питання не вдається. Тому вона залучає транснаціональні компанії, які вирізняються серед інших прогресивними методами ведення підприємництва та швидкою мобільністю грошових, трудових ресурсів і засобів виробництва.

Але результати від впливу ТНК на галузь можуть діаметрально відрізнятися. Позитивними моментами є надходження іноземних інвестицій, передових технологій виробництва та нової техніки для обр обробітку посівних площ та збирання врожаю. Важливим чинником є ще соціальні стимули, які не тільки означають вищу оплату праці робітників та укладання з

ними довгострокових контрактів. Сюди входить система підтримки та розбудови транспортної і соціальної інфраструктури (шкіл, дитсадків, культурних та побутових закладів), вбудовування компанії як складового елемента культури села.

Однак на противагу цьому, негативними наслідками для агропромислового комплексу від ТНК можуть бути неефективне використання природних ресурсів приймаючої країни, витіснення національних виробників та зайняття монопольного середовища на ринку, попередня незацікавленість у довгостроковій присутності і припинення діяльності в національній економіці після досягнення своїх цілей. Найголовнішою ж загрозою для країн перехідної економіки з боку ТНК при їх інтенсивному господарюванні в сільському господарстві є ризик втрати контролю держави за галуззю. Транснаціональні компанії здатні швидко привласнити пріоритетні виробництва та встановити тут свій повний контроль, а державі буде складно відновити свої повноваження в попередніх масштабах. Виробництво продуктів харчування та забезпечення ними населення має здійснюватися безперешкодно при настанні будь-яких форс-мажорних обставин. Тому урядам приймаючих країн варто ретельно обдумувати наслідки можливої співпраці з великими світовими виробниками в контексті можливих наслідків та накопиченого досвіду.

ТНК має негативний вплив на розвиток економіки країн. Транснаціональні компанії, які безпосередньо пов'язані з сільськогосподарським виробництвом впливають на забруднення навколишнього середовища та завдання шкоди їхньою продукцією здоров'ю людини. Відомими світовими корпораціям (серед яких McDonalds, Nestle, PepsiCo, Coca-cola, Monsanto тощо) в різний час мали такі недоліки:

- використання шкідливих для здоров'я людини технологій приготування продуктів;
- значне забруднення навколишнього середовища через велику кількість пластикового та паперового посуду;
- застосування у виробництві трансгенних компонентів;
- проведення деяких дослідів на тваринах;
- тотальне використання хімії;
- застосування технологій. Що сприяють руйнуванню озонового шару;

- перенесення «брудного» виробництва в країни третього світу;
- експлуатація робітників у країнах третього світу;
- негативний соціально-економічний вплив на фермерство та селянство.

- виробництво сільськогосподарської продукції фермерами та аграрними транснаціональними компаніями передбачає безпосередню взаємодію з навколишнім середовищем. ТНК з більш розвинутих країн, переносили свої виробництва до менш розвинутих країн з метою зменшення чи уникнення штрафних санкцій за екологічне забруднення і це було вагомою причиною виходу за межі національного ринку. Однак останніми роками ситуація істотно змінилася, так як великі корпорації прагнуть дотримуватися екологічного законодавства всюди, де організують свою діяльність, незалежно від рівня розвитку приймаючих країн. Причиною цього є бажання підтримувати свою позитивну репутацію, яка може бути підірвана судовими процесами навіть у найменш розвинутих країнах.

Характерною особливістю сільськогосподарського виробництва є його повільне пристосування до використання нових технологій, в тому числі більш екологічно безпечних. Внаслідок того, що у процесі виробництва агропродовольчої продукції існує чітка послідовність комплексу необхідних дій, яка не може бути ніяким чином змінена (використання значних територій під рілля, внесення добрив, засобів захисту від хвороб та шкідників, застосування техніки на всіх етапах виробництва) негативний вплив сільського господарства на навколишнє середовище зменшується не такими швидкими темпами, як у високотехнологічних галузях. Проте екологізація аграрної сфери все ж зростає, охоплюючи одночасно засоби виробництва (екологічніші технології) та саме продовольство (тенденція до захоплення споживачем органічної продукції).

Література:

1. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини і продовольства : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2015. 320 с.